

ΕΚΛΕΚΤΙΚΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ ΣΤΗΝ ΚΗΦΙΣΙΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ «ΜΠΕΛ ΕΠΟΚ»

Η αναβίωση των Αθηνών ως πρωτεύουσας του νέου κράτους συνέπεσε με την εποχή της πάλης δύο ιδεολογικών ρευμάτων, του Ρομαντισμού και του Κλασικισμού, τα οποία βρήκαν εδώ ευνοϊκές συνθήκες, πνευματικές και συναισθηματικές, καθώς και υλικά στοιχεία να ευδοκιμήσουν.

Με την εγκαθίδρυση της βασιλείας του Όθωνα και με τη μόνιμη παρουσία πολλών Βαυαρών μηχανικών και τεχνιτών, ως το 1843, συνδέεται ένα μεγάλο μέρος από τα σημαντικότερα νεοκλασικά μνημεία της νεότερης Ελλάδας. Η καινούργια αρχιτεκτονική που μετέφερε στον ελλαδικό χώρο έγινε αμέσως αποδεκτή από τους ντόπιους, γιατί αποτινάζαν τη σύνδεσή τους με τα σκοτεινά χρόνια της Τουρκοκρατίας και έμπαιναν στο δρόμο του εξευρωπαϊσμού και της πρόοδου. Η Ελλάδα αποτέλεσε για τους νέους αρχιτέκτονες ένα παρθένο τόπο, στον οποίο μπορούσαν να εκπληρώσουν τους μορφολογικούς τους πόθους. Η επικράτηση της καθαρά ελληνικής μορφής στα αθηναϊκά σπίτια οφείλεται στη μορφολογική πειθαρχία των Γερμανών αρχιτεκτόνων στις επιταγές του ελλαδικού χώρου καθώς και στη μεγάλη επιρροή τους πάνω στους Έλληνες αρχιτέκτονες.

Η μορφολογία του Νεοκλασικού ρυθμού, επειδή είναι τυπικότερη και υπακούει σε συγκεκριμένους μορφολογικούς κώδικες, μεταδόθηκε από τα μνημειώδη κτήρια στην αρχιτεκτονική του αθηναϊκού σπιτιού, εκπορίζοντας εντελώς τη ρομαντική τεχντροπία των πρώτων χρόνων (Πηγή 1, σελ. 66-77).

Σύμφωνα με την κατάταξη που έχει κάνει η Ξ. Σκαρπία - Χόιπελ, ο Νεοκλασικισμός χωρίζεται σε πρώιμη περίοδο (1833 - 1863), όπου η λιτότητα που χαρακτηρίζει της εποχή αυτή θα επηρεάσει αναγκαστικά και τη μορφή, έτσι ώστε να λείψουν οι ακρότητες σε μεγάλο βαθμό, και σε ώριμη περίοδο (1863-1897), που τη χαρακτηρίζει η επιβολή ενός πλαστικού μορφολογικού στυλ.

Ο αρχιτέκτονας της εποχής ήταν ο μεσάζων καλλιτεχνικός παράγοντας που εργαζόταν ιδεολογικά για την εκπλήρωση των στόχων μιας συγκεκριμένης τάξης, μέσω της οποίας και ο ίδιος κατοχύρωνε την προβολή του, παρουσιάζοντας στην κοινωνία την καλλιτεχνική του τοποθέτηση (Πηγή 2, σελ. 255).

Ελένη Πapanδρέου
Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΦ

Κοινωνικές αλλαγές που σημειώθηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα

Το 1881 ο πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης δυνάμωσε με το πολιτικό του πρόγραμμα το ρεύμα του επαναπατρισμού των ομογενών, που είχε αρχίσει από το 1872, και στα επόμενα 20 χρόνια οι Έλληνες του εξωτερικού, Συγγρός, Πασιούδωφ, Νεγρεπόντης, Αβέρωφ κ.ά., σχημάτισαν ένα σοβαρό πυρήνα στη μεγαλαοστική ελληνική κοινωνία, γιατί έφεραν όχι μόνο τα κεφάλαιά τους αλλά και την ευρωπαϊκή κουλτούρα. Τα καινούργια στοιχεία που μετέφε-

ραν δεν άργησαν να επικρατήσουν, γιατί παρουσιάστηκαν εξίσου αυθεντικά ελληνικά, αλλά και με ευρωπαϊκούς τρόπους ζωής και κυρίως με μια οικονομική υπεροχή με την οποία κυριάρχησαν σε όλους τους τομείς. Ο Μαικηνισμός αυτής της τάξης θρήκε την πιο αυθεντική του έκφραση στην ανέγερση μεγάρων, τα οποία δεν έπρεπε να υστερούν από εκείνα της Ευρώπης.

Εμφάνιση της δεύτερης κατοικίας τύπου «villas» στην Ελλάδα

Η πλουτοκρατική λοιπόν αυτή τά-

ξη, σε μια προσπάθεια απαλλαγής και αποδέσμευσης από τα κλασικά πρότυπα, εισήγαγε τον τύπο της δεύτερης κατοικίας -τύπου villas-, που εξέφραζε το έντονα ρομαντικό πνεύμα της εποχής. Ο τύπος αυτός της «villas» ήταν γνωστός ήδη από τη ρωμαϊκή περίοδο, και στη διάρκεια της Αναγέννησης χτιζόνταν δεύτερες κατοικίες έξω από τη Ρώμη και τη Φλωρεντία, με τις επωνυμίες «Villa Rusticana» και «Villa Suburbana».

Στην Ελλάδα η δεύτερη αυτή κατοικία ήταν έως το 1880 ελάχιστα διαδεδομένη. Στην οθωνική περίοδο έχουμε τα δύο μικρά κτί-

Έπαυλη «Χρυσάνθεμο» στην οδό Τατσίου και Όθωνος.

σματα: της Δούκισσας της Πλακεντίας (1840) στην οδό Βασ. Σοφίας, χαρακτηριστικό δείγμα μιας Duran - Desque ιταλικής βίλας, και τη θερμή κατοικία της βασιλισσας Αμαλίας του Boulanger. Στην περίοδο του Γεωργίου του Α', αντίθετα, και ειδικότερα μετά το 1880, παρατηρείται η ανέγερση ενός αρκετά σεβαστού αριθμού επαύλων στις παρυφές των μεγάλων αστικών κέντρων της Ελλάδας. Το φαινόμενο λοιπόν ήταν όχι μόνο αθηναϊκό αλλά και γενικότερο.

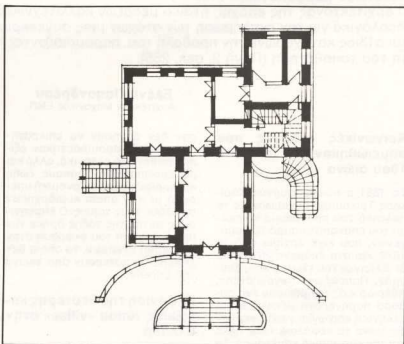
Ως προς τη μορφολογία της, η δεύτερη κατοικία έπρεπε να είναι κλασικιστική, αν και όχι εντελώς αμιγής, ώστε κατά κάποιον τρόπο να διαφέρει από το μέγαρο της πόλης. Έπρεπε να συσχετίζεται αρμονικά με το ελληνικό τοπίο, να παρουσιάζει μια γραφική - ρομαντική σύνθεση που να εντυπωσιάζει, χωρίς να έχει την πρόθεση να εκφράσει ιδιαίτερα τονισμένα κοινωνικά σύμβολα. Μέσα σε αυτό το προσδιοριστικό, αλλά οπωσδήποτε όχι καταστολαγμένο, πνεύμα πολλοί αρχιτέκτονες, ανάμεσα σε αυτούς και ο Ερνέστος Τσίλλερ, εργάζονται στη σύμμιξη των ρυθμών. Ειδικά σ' αυτή την προσπάθεια του Τσίλλερ, σημαντική βοήθεια του προσφέρει η αρχιτεκτονική γραμμή που δίνει ο Hansen, για τις αντίστοιχες βίλες των Βιεννέζων μεγαλοαστών (Πηγή 2, σελ. 297, 299, 300). Ένα από τα χαρακτηρι-

στικά του πνεύματος των κτισμάτων αυτών είναι ότι αντλούν τη μορφή τους σε μεγάλο βαθμό από την αγροτική λαϊκή κεντροευρωπαϊκή αρχιτεκτονική.

Ιστορικό της φυσιογνωμίας της Κηφισιάς

Το είδος της δεύτερης κατοικίας -

villas εμφανίστηκε στην περιοχή της Αθήνας και σε όλα περίπου τα προάστια εκείνης της εποχής, κυρίως όμως στην Κηφισιά, επειδή διατηρούσε έντονα τον εξοχικό της χαρακτήρα. Οι λόγοι που δικαιολογούν την προτίμηση της εμφάνισης του τύπου αυτού είναι ιστορικοί και κλιματολογικοί. Από τους ρωμαϊκούς ακόμα χρόνους η Κηφισιά υπήρξε χώρος πα-

Κάτοψη ισογείου της έπαυλης «Χρυσάνθεμο».

Λεπτομέρεια α' ορόφου με πομπημένες παραστάσεις και σταυροθόλια της έπαυλης «Ατλαντίς», στην οδό Περασζόγλου 10 και Εμμ. Μπενάκη.

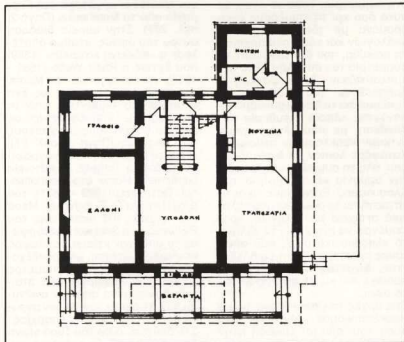
ραβερισμού των ευπόρων Αθηναίων. Μετά την άλωση της Ακρόπολης των Αθηνών κατοικείται μόνο από Τούρκους, που τα κτήματά τους αγόρασαν ή κατέλαβαν Έλληνες, κυρίως από την Πελοπόννησο. Όμως πέρασαν πολλά χρόνια από την ίδρυση του ελληνικού κράτους για να αρχίσει η Κηφισιά να παίρνει τη μορφή παραθεριστικού προαστίου. Ο σημαντικότε-

ρος ίσως λόγος που συνέτεινε στο να προτιμάται η Κηφισιά ως τόπος αναψυχής και παραθερισμού ήταν η κατασκευή και η επέκταση της σιδηροδρομικής γραμμής από το Ηράκλειο στο Λαύριο το 1882 και η κατάρτιση του πρώτου ρυμοτομικού σχεδίου, ενώ από το Φεβρουάριο του 1885 η Κηφισιά απέκτησε το ατμοκίνητο τρένο της, που πήρε γρήγορα την

επωνυμία «το θηρίο». Η προφορά λοιπόν αυτή ήταν, για τα τέλη του περασμένου αιώνα, ανεπανήληπτη, γιατί από τότε παίρνει μαζικό χαρακτήρα και από μικρό χωριό που ήταν απλώθηκε παίρνοντας μορφή κηπουπόλης. Διαφημίζεται στις εφημερίδες και τα περιοδικά ως το υγιεινότερο και δροσερότερο προάστιο της Αθήνας. Η διαφήμιση έγραφε: «Δάσος πυκνόν πεύκων, νερά άφθονα, ορίζων ονειρώδης, καθιστούν την τοποθεσίαν ταύτην μαγευτικήν θερινήν διαμονήν. Συγκοινωνία αρτία ευρωπαϊκής εξοχής με τον κατασκευαζόμενον ηλεκτρικόν σιδηρόδρομον Αθηνών - Κηφισιάς» (Πηγή 3, σελ. 174).

Σήμερα στην Κηφισιά ο αριθμός των διατηρητέων ανέρχεται σε 114 σπίτια και η περίοδος που χτίστηκαν υπολογίζεται από το 1870 έως το 1936 (Πηγή 4).

Δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία για το ποιοί ήταν οι κατασκευαστές και σχεδιαστές των κατοικιών της Κηφισιάς. Ασφαλώς θα εργάστηκαν γνωστοί αρχιτέκτονες, όπως ο Τσίλλερ, ο Χάσεν, ο Καραθανασόπουλος (μαθητής του Τσίλλερ), και υποθέτουμε ότι υπάρχουν και άλλοι. Είναι επίσης πιθανόν ο σχεδιασμός τους να βασίζεται είτε σε φιγουρίνια είτε σε ξένους αρχιτέκτονες που δρέθησαν στην Ελλάδα την περίοδο 1882 - 1892, αλλά και σε Έλληνες ακόμα, οι οποίοι είχαν ζήσει και επηρεασθεί άμεσα από τη σύγ-

Κάτοψη ισογειού της έπαυλης «Ατλαντίς».

χρονή τους ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική.

Κατοικίες με νεοκλασικά στοιχεία

Τα λίγα νεοκλασικά σπίτια που εμφανίζονται στην Κηφισιά, σαν συνέχεια του επίσημου ρυθμού που είχε επιβληθεί στην Αθήνα, ρυθμολογικά αποτελούν εξαιρεση στον καθαρά ρομαντικό χαρακτήρα της Κηφισιάς. Μορφολογικά, ορισμένες από τις κατοικίες αυτές μπορούν να καταταχθούν στον πρώιμο αυστηρό Νεοκλασικισμό (1833-1863), αφού εμφανίζουν λιτή διακοσμητική διάθεση, χωρίς δυνατότητα για ρομαντικές εξάρσεις.

Στον ώριμο Νεοκλασικισμό (1863-1897) ανήκει μια ενδιαφέρουσα περίπτωση, η έπαυλη «Χρυσάνθεμο», χτισμένη το 1890, του Ι. Λάμπρου και από το 1918 κατοικία του στρατηγού Σπυριδώνα Τρικούπη. Εδώ η εξωτερική μορφολογία χαρακτηρίζεται από μεγάλη συνθετική ελευθερία. Περιλαμβάνει δύο κύριους ορόφους, θνήπυγιο με μεσόωροφο και προεξέχονα πύργο, όπου απολήγει το κλίμακοστάσιο. Το κεντρικό εγκάρσιο τμήμα του καλύπτεται με διριχτή στέγη. Η κατασκευή του είναι φέρουσα λιθοδομής και η στέγασή του είναι εν μέρει επιπέδη και εν μέρει κελυμένη (μία τετράριχτη και δύο διριχτές στέγες). Στην ανατολική πλευρά του κτηρίου διαμορφώνεται μνημειώδης είσοδος από κεντρική μαρμαρίνη σκάλα με δύο ράμπες, συμμετρικές ως προς αυτές οι οποίες καταλήγουν σε πλακόστρωτη κεντρική θεράντα. Η πόρτα είναι ξύλινη με ανάλυφες διακοσμώσεις, μαρμαρίνες παραστάδες εκτερωθεν και αέτωμα. Η έπαυλη «Χρυσάνθεμο» διατηρεί λοιπόν τα επιμέρους στοιχεία του Νεοκλασικισμού, ενώ ως προς τη γενική διάθεση εισάγει τη λογική της ελεύθερης κάτοψης. Κυρίαρχη η ραβδίν όψη και ο έντονος τοιμασμένος κατακορυφισμός, που δημιουργεί ο προεξέχων πύργος. Τα στοιχεία της πρόσφυσης μένουν πιστά στις αντιλήψεις της λιτής και διακριτικής συμμετρίας του κλασικισμού αλλά συνδυάζονται με την ελεύθερη σύνθεση δίνουσα μια ενδιαφέρουσα αντίθεση. Στην έπαυλη αυτή αποκαλύπτεται η αντοχή της νεοκλασικής μορφολογίας, η οποία μπορεί και διατηρεί τις αξίες της ακόμα και όταν συνδυάζεται με ελεύθερες, ασύμμετρες, κτηριολογικές συνθέσεις.

Ένας επώνυμος αρχιτέκτονας που του αποδίδονται πολλά κτίσματα στην Κηφισιά είναι ο Ερνέστος Τσίλλερ. Η θαυμαστή ικανότητα στη μορφολογική επεξεργασία των θεμάτων του εμφανίζεται στην έπαυλη «Ατλαντίς», χτισμένη το 1897 για το Σόλων Βλαστό, εκδότη της ελληνόφωνης εφημερίδας «Ατλαντίς» στη Νέα Υόρκη. Είναι διώροφη, ορθογωνικής κάτοψης. Η στεγασμένη σκά του ισογείου περιβάλλεται από περιστύλιο με ημικυκλικές καμάρες από εμφανή λιθοδομή, που δημιουργεί εξώστη στον όροφο και είναι τμηματικά στεγασμένος με σταυροθόλια, εκτερωθεν του κεντρικού κατακόρυφου άξονα του κτηρίου. Η λιθοδομή είναι εμφανής πολυγωνική, ενώ το χρώμα των τοίχων προσδίδει ένα «μεσαιωνικό» χαρακτήρα στο κτίσμα και έναν εξωτισμό που το απομακρύνει κάπως από τα νεοκλασικά πρότυπα. Η στέγη είναι τετράριχτη με γαλλικό κεραμίδι. Εδώ η πρόσφυση είναι πιο έντονα επεξεργασμένη με διακοσμητικά στοιχεία. Στον εξώστη του ορόφου υπάρχει ζωγραφική διακόσμηση με πομπηιανές παραστάσεις κάτω από τη στέγη ενώ δύο πηλινα αγάλματα πλαισιώνουν το κεντρικό άνοιγμα. Εσωτερικά υπάρχουν θαυμάσιες, διακοσμημένες οροφές, πρόσφατα ανακατασκευασμένες. Η χρήση των δύο όγκων, δεξιά και αριστερά στον όροφο, είναι αρκετά τολμηρή και μοιάζει να θέλει να δώσει έμφαση στη συμμετρία. Τόσο τα στοιχεία αυτά όσο και τα επιμέρους είναι δοσμένα με τόση εκλεπτυσμένη αναλογικώς και τόση επιβαρυνμένη ποικιλία, που δεν μειώνουν τη συμμετρία του συνόλου αλλά την εμπλουτίζουν. Είναι φανερό η προσπάθεια του Τσίλλερ να εμπλουτίσει το Νεοκλασικισμό εισάγοντας κάποια ελευθερία στη σύνθεση, με παράλληλη χρήση γνήσιων νεοκλασικών στοιχείων. Κατάφερε λοιπόν να διατηρήσει, παρ' όλη τη σύμμιξη των ρυθμών, την αρμονία και συμμετρία του Κλασικισμού. Επιχείρησε να αντικαταστήσει τα ρωμαϊκά μορφολογικά στοιχεία με ελληνικά, προκειμένου να ενισχύσει το ελληνικό κλασικιστικό ύφος που απαιτούσε η ιστορία του περιβάλλοντος, δίνοντας στα κτήρια του ομοιογένεια και έντονο προσωπικό ύφος.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, που ο Νεοκλασικισμός βρίσκεται στη δύση του, γίνεται έμφαση στην προβολή των όγκων, στην παραμόρφωση των τυπικών λεπτομέ-

ρειών και στην ενσωμάτωση γαλλικών μορφών της Αναγέννησης. Στη θία «Καζούλη», χτισμένη το 1910, από τον Αιγύπτιο μεγαλοεπιχειρηματία Ν. Καζούλη, η εισαγωγή ελληνικών στοιχείων μέσα στο σύστημα της αναγεννησιακής μορφολογίας αποτελεί ένα νέο μέσο έκφρασης. Γίνεται προσπάθεια εντυπωσιασμού με τον διαυδνλόγο μεγάλο αναγεννησιακό τρούλλο. Η κυρία είσοδος εν μέρει πετυχαίνει τον αναγεννησιακό χαρακτήρα που αναζητά ο αρχιτέκτονας, χωρίς όμως να καταφέρει να συνδέσει μορφολογικά με το υπόλοιπο κτίσμα, στο οποίο παραμορφώνονται εντέλως οι κλασικιστικές αρχές.

«Γραφικές» κατοικίες - Picturesque

Φεύγοντας από τον περιορισμένο αριθμό των νεοκλασικών σπιτιών, μια άλλη κατηγορία που υιοθετήσε το Ρομαντικό και που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί καταεσχρήν αντιπροσωπευτική είναι αυτή των γραφικών «Picturesque» με τη ξύλινη, πλούσια και περίπλοκη εξωτερική διακόσμηση. Ρυθμολογικά οι κατοικίες αυτές εντάσσονται στο πνεύμα της αγροτικής αρχιτεκτονικής, όπως την αντιλαμβάνονταν τότε η Ευρώπη, παρουσιάζοντας μια πιο ελεύθερη διάρθρωση.

Το ύφος αυτό προπαναδίζονταν με φανατισμό στην Αγγλία από τον Morris και αργότερα στη Γερμανία από το Muthesius (Πληγή 2, σελ. 277). Στην ευρεία διάδοση αυτού του ύφους, σταθμό αποτέλεσε η «Κόκκινη κατοικία» (1859) που έχτισε ο Rhlilr Webb (1831 - 1915), για λογαριασμό του Morris, και πρόβαλε τη μορφή, ως ένα στοιχείο πιο σημαντικό από τη διακόσμηση, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό τους σύγχρονους αρχιτέκτονες (Πληγή 1, σελ. 27). Αλλά το κατεξοχήν εικονογραφικό πρότυπο υπήρξε η κατοικία Gardner's Home στο Charlottenhof, Πότσνταμ (1829 - 1831) του αρχιτέκτονα C. F. Schinkel. Μέσα στο πλαίσιο της αισθητικής του Picturesque, ο Schinkel αναμόρφωσε το υπάρχον κτίσμα με ελαφρά κελυμένες στέγες, με προεξέχονα γείσα και με ένα ασύμμετρο τοποθετημένο πύργο, όλα στοιχεία δανεισμένα από την ανώνυμη λαϊκή αρχιτεκτονική των αγροτόσπιτων της ιταλικής επαρχίας. Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα δημοφιλής υπήρξε η ιταλική «villa» που βασίζονταν στην οικιακή

αρχιτεκτονική, όπως αυτή απεικονίστηκε από τους Lorain και Poussin, ενώ διαφημίστηκε συστηματικά, μέσω του συγγραφέα έργου του A.J. Downing, ως ο κατεξοχήν πρακτικός και γραφικός ρυθμός. Αφενός οι ακανόνιστοι όγκοι της κατοικίας και το σχήμα της στέγης έδιναν ένα γραφικό περίγραμμα και αφετέρου η απεριόριστη προσθετικότητα του ρυθμού επέτρεπε μεγάλη ελευθερία στην οργάνωση της κάτοψης και δυνατότητα μελλοντικών επεκτάσεων χωρίς να κινούν αλλοίωση του χαρακτηριστικού του αρχικού κτίσματος. Τα γείσα προεξέχουν σημαντικά και υποστηρίζονται με ξύλινες δοκίδες, ενώ τα ανοίγματα στεφονται με τόξα ή πλαισιώνονται με διακοσμητικές κορνίζες (Πηγή 5, σελ. 60).

Στην Ελλάδα ο Τοϊλλερ, ενώ ήταν ενήμερος για τα παραπάνω αρχιτεκτονικά ρεύματα που κυριαρχούσαν στην Ευρώπη, διατήρησε κάποιο ελληνικό ύφος στις κατοικίες που σχεδίασε, δημιουργώντας ένα αποκλειστικό στυλ για τις βίλες της Αθήνας και ιδιαίτερα της Κηφισιάς, και το εφάρμοσε για πρώτη φορά στη θερινή κατοικία του βασιλιά Γεωργίου στο Τατόι. Η Χόπελ αναφέρει: «Η δημιουργία αυτού του ελληνοαδελφικού στυλ», όπως η ίδια το ονομάζει, «παρουσιάζεται ως ένα αισθητικό-ποσορροπημένο μορφολογικό φαινόμενο... είναι μια ευχάριστη ρομαντική βηματογραφία... που αναπτύσσεται χωρίς ιδιαίτερες αρχιτεκτονικές αξιώσεις πρόκειται μάλλον για μια γραφική σύνθεση που εντυπωσιάζει, χωρίς να έχει την πρόθεση να εκφράσει σύμβολα και καλλιτεχνικά ιδεώδη». Η θεμελιακή ιδέα για τη δημιουργία αυτού του στυλ ανήκει περισσότερο στον Hansen, εφόσον πρώτος εμφανίζεται σε εσοχικά σπίτια Βιεννέζων μεγαλοαστών και ευγενών, όπως η βίλα Kratzer στο Oberdöbling.

Η διαφορά στη χρήση του ρυθμού, ανάμεσα στους δύο αρχιτέκτονες, βρίσκεται στη διασαύρωση αυτού του ρυθμού με κάποιον άλλο, ο οποίος εγκαταλείπει τα ελληνορωμαϊκά στοιχεία για να συνθέσει με τα γοτθικά και τα ρομαντικά, δημιουργώντας έτσι το ελβετο-γοτθικό-ρωμανικό στυλ: όπως η βίλα Randschoultset στο Traunkirchen. Αντίθετα ο Τοϊλλερ συνθέτει με ελληνικά μορφολογικά στοιχεία.

Πολλοί ανώνυμοι εμπειρογένητες προσθέτουν νέες μορφές, αναγεννώντας το στυλ αυτό και

εμπλουτίζοντάς το. Έτσι σήμερα έχουμε διάφορα παραδείγματα και από διαφορετικές εποχές, που είναι δύσκολο πια να κατατάξουμε: εκείνο όμως που είναι σίγουρο είναι ότι τα κτίσματα του ύψους αυτού κυριαρχούν, τουλάχιστον αριθμητικά, έως το 1930 περίπου.

Αναλυτικά οι κατοικίες αυτού του είδους κατατάσσονται συμβατικά σε δύο επιμέρους κατηγορίες. Στην πρώτη, η βασική σύνθεση είναι συμμετρική και κλειστή, έτσι που αν αφαιρούντο τα διακοσμητικά ξύλινα στοιχεία τους θα θύμιζαν έργα του Νεοκλασικισμού. Πρόκειται για σχετικά τυπικές, κανονικές συνθέσεις, με ξύλινα ντεκουπαρισμένα διακοσμητικά στοιχεία και ξυλοδοσιές, χωρίς διάθεση για αντιθέσεις ή για ποικιλία. Εμφανίζουν οπτική ηρεμία και δένουν αρμονικά με τον περιβάλλοντα χώρο.

Στην κατηγορία αυτή, ιδιαίτερη τη παρουσίαζει η κατοικία στην οδό Κόκκοτα 3. Χτίστηκε περίπου το 1900 για την κόμισσα De Broeke, το γένος Ράλλη. Εμφανίζει κανονική σύνθεση και εμπλουτίζεται με ποικιλία ξύλινων γραμμικών στοιχείων, αντιγράφοντας το χαρακτήρα των Λαϊκών σπιτιών της Βόρειας Ευρώπης. Έμφαση στη συμμετρία δίνουν οι δύο πύργοι με τις οξυκόρυφες στέγες, που τοποθετούνται στις γωνίες της πρόσοψης. Επισημαινεται η αντίθεση ανάμεσα στην κανονικότητα της σύνθεσης που παρουσιάζεται με ήπια μορφή και στην ένταση που επιδιώκεται με τους τονισμένους ακραίους πύργους, οι οποίοι, ως μορφολογικά στοιχεία γνωστά από τη μεσαιωνική αρχιτεκτονική, είναι ταυτισμένα με ελεύθερες συνθέσεις. Συνυπάρχουν λοιπόν μορφές τετροκλήτες, που τις συναντάμε αρκετά συχνά στα αρχοντικά της Κηφισιάς, στην προσπάθειά τους να γίνουν εντυπωσιακά. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ακραίο αλλά χαρακτηριστικό εκλεκτικιστικό παράδειγμα.

Στη δεύτερη κατηγορία το πνεύμα της αγροτικής αρχιτεκτονικής κυριαρχεί σε όλη τη σύνθεση και η διάρθρωση των χώρων γίνεται ελεύθερα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ανακαινισμένο κτήριο της οδού Κασσαβέτη 19, χτισμένο το 1910. Ο κατακόρυφος, λιτός κτηριακός όγκος, που αναπτύσσεται λόγω στενότητας οικοπέδου, προσπαθεί να διασκεδασθεί με μια ελεύθερη διάπλαση της όψης, η οποία χωρίζεται σε δυο άνισα τμήματα. Η εισόδος τοποθετείται ασύμμε-

τρα στο ένα τμήμα της, ενώ στο άλλο εμπλουτίζεται με μια πολυγωνική θεράντα. Έντονα τονίζεται η οξυκόρυφη στέγη της πρόσοψης, ενώ ο πύργος που υπάγει στο κεντρικό τμήμα της ποικίλλει την όλη εντύπωση. Οι ξύλινες δοκίδες των γειώνων είναι σκαλισμένες σύμφωνα με τα πρότυπα του ρυθμού Queen Anne και υποθαστάζουν τα μεγάλα γείσα των στεγών της κύριας κατοικίας, του πύργου και της εισόδου, προσδίδοντας στη σύνθεση ταυτόχρονα γραφικότητα και κλίμακα. Ο μεσαιωνικός, αγροτικός χαρακτήρας τονίζεται με την εμφάνιση, αβρή τοιχοποιία. Αποτελεί σύζευξη της αγγλικής προαστιακής βίλας με μια πέτρινη διασκευή του ρυθμού Swiss Cottage. Πολλές από τις κατοικίες που ανήκουν στην κατηγορία αυτή, παρόλο το λαϊκό-αγροτικό χαρακτήρα τους, επειδή εμφανίζουν πολλά ετερόκλητα ρυθμολογικά στοιχεία, μπορούν να καταταχθούν στον εκλεκτικισμό.

Εκλεκτικιστικά

Ο ρυθμολογικός εκλεκτικισμός που επικράτησε στην Ευρώπη όλο το διάστημα του 19ου αιώνα χαρακτηρίζεται από την ανάμειξη διαφόρων στοιχείων και ρυθμών. Η σύνομη και περιορισμένη αιγύλη που γνώρισε στον ελληνικό χώρο, στις αρχές του 20ού αιώνα, υποδηλώνει πως μόνο μια μερίδα μικρής αστικής τάξης ήταν διατεθειμένη να εξημενήσει το πλουραλιστικό ήθος της κοσμοπολίτικης Ευρώπης και να δεχθεί πως το παρασιαστικό τους κτήριον και η συντακτική τους οργάνωση βρίσκονταν σε ξένα μεταξύ τους επίπεδα. Η εικονογραφική σύνθεση των όψεων των εκλεκτικιστικών κατοικιών είναι πλούσια σε αναφορές του ιστοριολογικού. Κατασκευασμένες με πέτρα ή σοβά, ή με έναν από τους πολλούς τύπους τούβλων που εμφανίστηκαν την περίοδο 1900-1910, οι εκλεκτικιστικές αυτές κατοικίες επιχειρούν να συνδυάσουν πολυάριθμα ρυθμολογικά προηγούμενα, πρωτοπονήττας με την έντευχη «συμφαγή» τους (Πηγή 5, σελ. 57).

Πυργοειδή - μεσαιωνικά

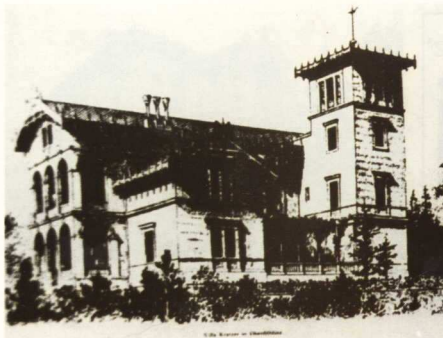
Αντιπροσωπευτικότερη της κατηγορίας με πυργοειδή-μεσαιωνική μορφή είναι η έπαυλη στην οδό Εγμ. Μπενάκη 8 και Περασματόλου, χτισμένη το 1872. Αρχικά

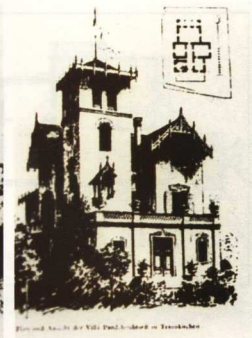
Βίλα «Καζούλη», στην οδό Κηφισίας και Βασ. Κων/νου.

Χαρακτηριστικό εκλεκτικιστικό παράδειγμα η γραφική κατοικία της οδού Κέρκκωτα 3.

Γενική όψη της θίαςας Kratzer στο Oberdöbling.

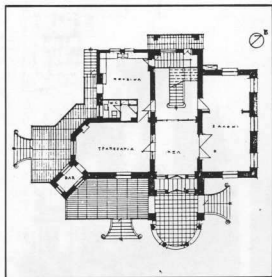
Γενική όψη της θίαςας Pandchoultseff στο Traunkirchen.

Σύζευξη αγγλικής προσοπικής θίαςας με μια πέτρινη διασκευή του ρυθμού Swiss Cottage στο κτήριο της οδού Κασσαδέτη 19.

υπήρξε ιδιοκτησία της οικογένειας Βουδούρη και αργότερα του Ι. Τρικούπη. Διατηρούνται σε μεγάλο βαθμό μορφές του Νεοκλασικισμού, ενώ παράλληλα εμφανίζονται στοιχεία παρμένα από το γαλλικό Μπαρόκ, όπως το κυκλικό προστώο και η σοφίτα με το κυκλικό τόξο. Ο πύργος είναι χαρακτηριστικό των κτισμάτων αυτών και παρουσιάζεται με τετράγωνος ή οκταγωνικός με οξυκρόμφη στέγη, ενώ συνηθώς χωροθετείται σε κάποια γωνία. Όταν δεν υπήρχε, τη θέση του έπαιρνε μια βεράντα στη στέγη ή ένας γυάλινος θόλος. Στην ενδιαφέρουσα κάτοψη η όλη διάρθρωση φαίνεται κανονική. Η κυκλική απόληξη και ο πύργος δίνουν ελευθερία, που δεν προέρχεται από την εσωτερική σύνθεση αλλά από την εξωτερική ελευθερία της μορφολογικής της όψης, με στόχο τη δημιουργία εντυπώσεων. Τα στοιχεία αυτά συντίθενται μεταξύ τους με επιτυχία, παρουσιάζοντας ένα ενδιαφέρον σύνολο και ένα αξιολογικό αισθητικό αποτέλεσμα. Το παράδειγμα αυτό, με την περιορισμένη χρήση των κλασικιστικών μορφών, αποτελεί εξαίρεση, αφού ο Εκλεκτικισμός σπάνιας δανείζεται νεοκλασικά στοιχεία.

Αρκετά παραδείγματα αντλούν τις μορφές τους από άλλες αρχιτεκτονικές παραδόσεις και κυρίως από τη Μεσαιωνική - Φρουριακή αρχιτεκτονική και αυτή των

Κάτοψη ισογείου της έπαυλης στην οδό Εμμ. Μπενάκη 8 και Πεσμαζόγλου.

Επαυλή με πυργωσίδη-μεσαιωνικά στοιχεία στην οδό Εμμ. Μπενάκη 8 και Πεσμαζόγλου.

πύργων, όπως διαμορφώθηκε στην Ευρώπη, αφήνοντας στην ιστορία της πλούσιες μορφολογικά εικόνες. Από αυτή πηγάζουν ποικιλία στοιχείων (φρουριακών, πυργωσίδων κλπ.), που αποπελαούν, σύμφωνα με τις αντιλήψεις του Ρομαντισμού, την κύρια πηγή μορφολογικής ανανέωσης. Οι εικόνες αυτές συνδέονται συναισθηματικά με όλη τη μυθολογία του Μεσαίωνα, η οποία ταιριάζει πολύ με το ρομαντικό ιδεώδες. Πρόεκταση αυτής της τάσης συναντά κανείς σ' έναν από τους πιο εντυπωσιακούς και καλύτερα διατηρημένους πύργους της Κηφισιάς, στην οδό Τατοίου 10 και Δεληγιάννη. Χτίστηκε το 1915, σε σχέδια Βέλλου αρχιτέκτονα, για το Χρήστο Αποστολίδη. Αναμιγνύονται πλήθος μεσαιωνικών στοιχείων, όπως οξυκόρυφοι πύργοι, καμπύλες επιφάνειες με αδρή τοιχοποιία, τραπέζοειδείς στέγες (mansarde) καλυμμένες με ειδικές φολίδες. Γίνεται βέβαια και παρεμβολή ετερογενών μορφών που επηρεάζουν το γενικότερο χαρακτήρα του, όπως είναι η αναγεννησιακή θερράνα εισόδου με τις καμπύλες απομήσεις. Όλα αυτά δίνουν σε μια προσοψαθία τοιομοίω έντονης ελευθερίας, που υποδηλώνεται και στην κάτοψη, με την αρκετά ασύμμετρη διάταξη. Το χολ αποτελεί το κέντρο του σπιτιού, μια που από εκεί ξεκινούν όλες οι χρήσεις, ενώ βρίσκεται στην αρχή του κεντρικού κατά μήκος άξονα που διασχίζει το κτήριο. Ο πύργος διαμορφώνεται εξωτερικά σαν ένα εντε-

λώς αυτόνομο κτίσμα, στην πραγματικότητα όμως ενσωματώνεται χωρικά στην κυρίως κατοικία. Οι χώροι υποδοχής και η τραπεζαρία αποτελούν ιδιαίτερη πτέρυγα, ενώ οι πλάγιες σκάλες οδηγούν στον κήπο. Η κάτοψη του οροφου ακολουθεί την οργάνωση του ισογείου. Στον όροφο, ο μακροστενός χώρος υποδοχής του ισογείου χωρίζεται εγκάρσια σε υπονοματρία. Η κατακόρυφη αυτή αντιστοιχία των χώρων αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων των εκλεκτικιστικών σπιτιών της περιόδου. Κατασκευαστικοί περιορισμοί αφενός δεν επέτρεπαν τη μετατόπιση των φερόντων στοιχείων και αφετέρου η περιμετρική οργάνωση των λειτουργιών γύρω από κάποιο κεντρικό χολ αποτελούσε συντακτική τυπολογία που ικανοποιούσε ταυτόχρονα την οργάνωση χώρων με μεγαλύτερη και μικρότερη ιδιαιτερότητα. Ο πρόδηλος μεσαιωνικός χαρακτήρας του σπιτιού αυτού χάρσκει ποικίλες εκφράσεις στα σπία της Κηφισιάς. Εμφανίζονται επίσης κατοικίες όπου ο πύργος παρουσιάζεται με τη συνηθέστερη μορφή, την πολυγωνική με οξυκόρυφη στέγη. Η επένδυση του γίνεται με λαμαρίνα, ενώ τοποθετείται σε μια διακεκριμένη γωνία του κτηρίου, με ρόλο καθαρά διακοσμητικό, αφού ορισμένες φορές οι χώροι που δημιουργούνται με την υπερέψωση του δεν εξυπηρετούν καμιά λειτουργική σκοπιμότητα. Αντίθετα, η παρουσία του στο Μεσαίωνα ήταν αποτέλεσμα λει-

τουργικών επιλογών και ο ρόλος του ήταν καθαρά λειτουργικός, αμυντικός.

Φρουριακά

Στην κατηγορία των εκλεκτικιστικών κτισμάτων με μεσαιωνικά στοιχεία υπάγονται αυτά που εμφανίζονται έντονα φρουριακό χαρακτήρα, με συνθέσεις συνήθως κανονικές και αυστηρά συμμετρία. Η προσπάθεια απόδοσης της μεσαιωνικής τους μορφολογίας γίνεται με την ιδιάζουσα διαμόρφωση των σπηθίων των δωματίων, που παίρνουν μορφή επάλλεων, επιτείνοντας τη θαρία μορφολογία των κτηρίων.

Γοτθικά

Παραλλαγή των φρουριακών κτισμάτων μπορούν να θεωρηθούν και οι κατοικίες με γοτθίζοντα στοιχεία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατοικία της οδού Στροφυλίου 25 και Πεσμαζόγλου, που χτίστηκε το 1897 για την οικογένεια του πρωτοπυργού Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη. Εδώ τα πλέον έντονα γοτθίζοντα στοιχεία είναι τα οξυκόρυφα ανοίγματα της προσθήκης. Οι δύο πλάγιες όψεις είναι συμμετρικές και συμμετρικές, ενώ οι άλλες εμφανίζουν θερράνες στον όροφο, δημιουργώντας παράλληλα στο ισόγειο στοά με οξυκόρυφα τόξα. Η βαθμιδατώα οδοντωτή διαμόρφωση των άκρων των αε-

Πρόδηλος μεσαιωνικός χαρακτήρας στην κατοικία της οδού Τατοίου 10 και Δελφίνιανη.

τωμάτων της στέγης και οι οξυκόρυφες διακοσμητικές απολήξεις των γωνιών του αετώματος δίνουν έμφραση στη γοθθικήουσα μορφολογία. Παρά την ποικιλία των μορφών, το σύνολο μπορεί να θεωρηθεί ομοιογενές. Φυσικά πρόκειται για μια εκλεκτικιστική σύνθεση που προσπαθεί να δημιουργήσει εντυπώσεις. Παρ' όλα αυτά όμως, οι σχέσεις των επιμέρους στοιχείων διακρίνονται από εκλείπτωση, διακριτική ποικιλία, χάρη και κομψότητα.

Νεοβυζαντινά

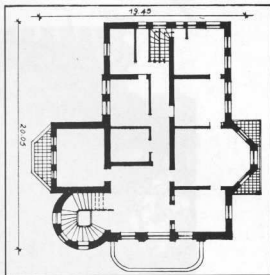
Εκτός από το δυτικό Μεσαίωνα, μορφολογικά στοιχεία αντλούνται και από τη βυζαντινή παράδοση και συγκεκριμένα από τη βυζαντινή εκκλησιαστική αρχιτεκτονική. Τα βυζαντινίζοντα αυτά κτήρια, στην ουσία εκλεκτικιστικά και αυτά, δεν είναι πολλά, αλλά οπωσδήποτε αντιπροσωπευτικά των τάσεων της εποχής.

Από τα πλέον αξιόλογα η έπαυλη της οδού Τατοίου 31, χτισμένη το 1890 από τους αρχιτέκτονες αδελφούς Αεζελούς για την οικογένεια Παντελή Ζερβουδάκη, εμπόρου από τη Σύρο. Από το 1939 υπήρξε κατοικία του Ιωάννη Μεταξά. Ο βυζαντινός χαρακτήρας προσπαθεί να αποδοθεί με την ποικιλία των μορφών των παραθύρων, διλωνών κατά κανόνα ή απλών. Η τοξοστοιχία της θερμάτης της εισόδου με τους ραβδινούς κιονίσκους και το παίξιμο των ανοιγμάτων αντιγράφει σχε-

τικά πιστά τα βυζαντινά πρότυπα. Βεβαίως, δεν λείπει και από εδώ ο εκκεντρικός πύργος που στεγάζει το κλιμακοστάσιο δίνοντας έμφραση στην ελευθερία. Η μορφή του, η αδρή πολυγωνική τοιχοποιία και γενικά το επάνω μέρος των τοίχων είναι αμφίβολο αν αναπαράγουν βυζαντινές μορφές. Η κάτοψη είναι ελεύθερη και αποτελεί τυπικό δείγμα εκκεντρικής κτηριολογικής σύνθεσης των σπιτιών της κατηγορίας αυτής. Το σύνολο είναι ένα έργο εκλεκτικιστικό, αφού αναμινύονται σ' αυτό στοιχεία ανομοιογενή. Παρ' όλα αυτά, η ελευθερία των όγκων χαρακτηρίζεται από σχετική ισορροπία και συμμετρία αναλογιών. Οι μορφές, παρά τον πλούτο και την ποικιλία τους, δεν στερούνται διακρικότητας και, κατά περίπτωση, κομψότητας.

Χρήσιμα που χρησιμοποιήθηκαν

Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν από τους μηχανικούς για την κατασκευή των κτηρίων ήταν, εκτός από ντόπια, εξαιρετικής ομορφιάς, όπως η ρόδινη μαρμαρόπετρα και το κατάλευκο μάρμαρο της Πεντέλης, που βρισκόταν άφθονο εκεί κοντά, θηραϊκή γη, σχιστόλιθος, πυρρόλιθος κλπ. — των οποίων η μεταφορά διευκολύνθηκε με την κατασκευή των δρόμων και τη σιδηροδρομική γραμμή—, και ξένα υλικά, όπως ξυλεία από τη Σουηδία και άλλες χώρες, χυτοσιδηρά υποστύλωμα-

Κάτοψη ίσογειου της κατοικίας στην οδό Τατοίου 10 και Δελφίνιανη.

τα, σιδηροδροικοί διατομές διπλού ται, σιδηρόβεργες με διάφορες διατομές για την κατασκευή σιδηρέων κιγκλιδιωμάτων, ειδή υγιεινής, υαλοπίνακες, ενώ η μεταφορά του εμπορικού κέντρου από την Ερμούπολη της Σύρου στον Πειραιά διευκόλυσε τις εισαγωγές οικοδομικών υλικών στην πρωτεύουσα. Παράλληλα, οι ξένοι τεχνίτες της προηγούμενης περιόδου που βρέθηκαν στην Ελλάδα εκπαιδεύσαν κατάλληλα προσωπικό που δούλεψε στα σιδηρομεγεία, μαρμαράδικα και μηχανουργεία, με αποτέλεσμα να σπάσει η κλειστή οπτική οικονομία (Πηγή 2, σελ. 256).

Επίλογος

Τα σπίτια που παρουσιάστηκαν έως εδώ δεν είναι παρά ελάχιστα αντιπροσωπευτικά των αρχοντικών της Κηφισιάς. Η παραπλήσια κτηριολογική αντιμετώπιση των συνθέσεών τους και το πλήθος των μορφολογικών τους στοιχείων, συχνά ετερόκλητων, που εμφανίζονται με διάφορους τρόπους, δημιουργούν μια έντονη ποικιλία και πολυμορφία, όχι πάντα ομοιογενή, με αποτέλεσμα να γίνεται δύσκολη η κατάταξή τους σε ένα συγκεκριμένο ύψος. Πέρα από τα λίγα δείγματα του Νεοκλασικισμού που εμφανίζονται και εδώ, θέλουμε να επανέρχονται στοιχεία από τη μεσαιωνική αρχιτεκτονική, αποδομένα κάθε άλλο παρά με πιστότητα, και με καθαρά διακοσμητικό χαρακτήρα.

Ενδιαφέρουσα κατοικία με έντονα γοτθικίζοντα στοιχεία στην οδό Στροφυλίου 25 και Πεσαυζόγλου.

Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η ανάμιξη των στοιχείων αυτών γίνεται άτεχνα, με αποτέλεσμα να καταλήγουν εμφανώς σε δυσαρμονία: ή υπάρχουν περιπτώσεις όπου, όταν τα χειρίζεται ένας ικανός αρχιτέκτονας, μπορούν να φτάσουν σε αξιολογικά αποτελέσματα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αντιλήψεις των αρχιτεκτόνων για τη σύνθεση. Σε αρκετά έργα επιζει σε μεγάλο βαθμό η κλασική αντίληψη της σύνθεσης, που βασίζεται στην κανονικότητα και τη συμμετρία, ενώ σε άλλα φαίνεται η προσπάθεια για δημιουργία μιας πιο ελεύθερης οργανικής διάταξης των χώρων. Αξιοσημείωτος, λοιπόν, είναι ο τρόπος μετάβασης από τη μία αντίληψη στην άλλη και η διακύμανση των θέσεων ανάμεσα στις δύο αντιλήψεις, που αρκετές φορές μάλιστα φαίνονται να συνυπάρχουν. Αυτή η απαρχή της ελεύθερης σύνθεσης, που ξεκινά από τα έργα του εκλεκτικισμού – και που όπως προαναφέρθηκε ερμηνεύεται από τις άμεσες αρχιτεκτονικές διασυνδέσεις ανάμεσα στην Ευρώπη και την Ελλάδα – σύμφωνα με κάποιες απόψεις, θα οδηγήσει στην παραπέρα απελευθέρωση

της από την ακαδημαϊκή τυποποίηση και στην ελεύθερη οργανική διάρθρωση των χώρων που χαρακτηρίζει την επόμενη φάση της αρχιτεκτονικής, τη μοντέρνα. Λόγω της ιδιομορφίας που πράγματι παρουσιάζει η περιοχή αυτή, με το πλήθος των αντιφατικών στοιχείων, δικαιολογεί ποικίλες γνώμες ως προς την αξιολόγησή της, που κινούνται σε όλο το φάσμα μεταξύ θετικού και αρνητικού, χωρίς ίσως καμιά άποψη να μπορεί να θεωρηθεί απόλυτα πεστική και καθολικά ορθή.

Μπορεί να ειπωθεί ότι η συνολική εικόνα των κτισμάτων αυτών δεν παρουσιάζει μια επιθυμητή ομοιογένεια μέσα από την αρμονία ομοειδών τεχνοτροπιών ή ακόμα ότι όλα τούτα τα έργα αποτελούν σποραδικά δείγματα ξένων αρχιτεκτονικών ρευμάτων, που δε βρίσκουν τις αντιστοίχιές τους στη ντόπια αρχιτεκτονική παράδοση. Όμως η ομοιογένεια των επιμέρους στοιχείων ενός οικιστικού συνόλου και η αναγωγή τους σε παραδοσιακά πρότυπα είναι αναμφισβήτητη έννοιες σχετικές, που κατά περίπτωση κλιμακώνονται και συχνά υποχωρούν αν τις αντιμετωπίσουμε μέσα από το πρίσμα ιδιόμορφων ιστορικών

και κοινωνικών δεδομένων. Και οι θίλες της Κηφισιάς είναι αναμφισβήτητα δημιουργίες μιας μεταβατικής εποχής, που χαρακτηρίζεται από ρευστότητα και ασάφεια ιδεολογικών προσανατολισμών και ανακατατάξεις των αισθητικών αξιών καθώς και από άκριτη αναζήτηση διεθνών αρχιτεκτονικών προτύπων.

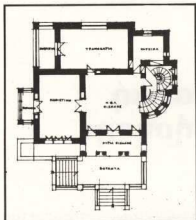
Τα αρχοντικά της Κηφισιάς, αν και δεν μπορούν να θεωρηθούν, φυσικά, δείγματα μιας δικής μας παράδοσης, χαρακτηρίζουν ωστόσο μια εποχή και μια πτυχή της νεότερης ιστορίας μας.

Βιβλιογραφία

1. Φιλίππης Δημήτρης. Νεοελληνική Αρχιτεκτονική, Μέλισσα, Αθήνα 1984.
2. Ξ. Καρπιά – Χόπελ. Η μορφολογία του νεοκλασικού κλασικισμού (1789 - 1848) και η δημιουργική αφοροίση του από την ελληνική αρχιτεκτονική (1833 - 1897). ΑΠΘ. Διατριβή επί διδασκτορίας, 1976.
3. Καροφύλας Ιωάννης. Δοκίμιο - Ιστορία, 6. Η Αθήνα του Μεσοπολέμου. Έκδοση Φαλιππίτη, Αθήνα 1986.
4. Εισηγητική Έκθεση Διατηρητέων Κτιρίων Κηφισιάς, ΥΧΟΠ - ΕΠΑΙ, 1984.
5. «Θέματα Χώρου - Τεχνών», αρχιτεκτονικό περιοδικό, τεύχος 11, 1980.

Εξόλογο εκλεκτικιστικό κτήριο με θυζαντινό χαρακτήρα στην οδό Τατσοίου 31.

Κατοψηφ ήσογειου του κτηριου στην οδό Τατσοίου 31.

Eclectic Villas in Kifissia during the "Belle Epoque" Period.

E. Papandreou

The old prestige of the city of Athens was revived when the city became the capital of the modern Greek state. The installation of Otto's reign in Greece had as a natural aftermath the introduction of the then contemporary notions and concepts of German architecture to the country; therefore, the "neoclassical" style appears

to prevail both in public as well as in private buildings.

However, by the end of the nineteenth century the wealthy Greeks of Diaspora, such as Sygros, Papoudf, Negrepondis, Averoff and others, return to their fatherland bringing along not only their capitals, but also their refined Europeanized mentality and education, which was going to affect greatly the general attitude of the upper class Athenian society. The thus created Maecenas' spirit, which becomes predominant, finds its most authentic expression in a series of manors and villas, no less inferior than the European ones. The plutocratic social segment of Athens warmly adopts the notion of the suburban, "romantic" in style villa as it attempts to be released from the restraints of classic architecture. These villas that appear mainly in the Athenian suburbs become progressively the exclusive private buildings of Kifissia, because their romantic air perfectly suited to the purely rural character of the suburb which was also easily accessible by train.

One of the typical stylistic features of these villas is the obvious dependence of their form from the rural architecture of central Europe. Thus, both a unique suburb - a "museum" of the most eccentric and ostentatious specimens - and a unique architecture - extremely picturesque and daring - have been created in the outskirts of Athens.

The typology of these villas ought to adapt a picturesque and romantic

architectural style to the physiognomy of the Greek landscape and to avoid social symbolism or implications. In this determinative yet vague framework many architects try to combine harmoniously a variety of styles. Ernst Ziller among them is also after this objective following the model that Hansen has created for the villas of his upper class Viennese clientele.

The representative stylistic examples of the Kifissia villas exhibit a more or less similar treatment of architectural composition and a wide variety of formation elements, which are often so heterogeneous as to make their stylistic classification extremely difficult if not impossible. Apart from the few "neoclassic" specimens, a broad range of styles and variations appear: "art nouveau", "wood-carved", "rustique"; degenerated or exact applications of Victorian architecture; "fantasies" with Middle-Age turrets and ramparts. These styles and variations either form a random conglomeration or a successful novelty, depending on the architect's genius and ability.

The Kifissia villas are undoubtedly products of a transitional period, which is characterized by an ideologic inconsistency and lack of orientation, by a rearrangement of the aesthetic values and superficial adoption and adaptation of international architectural models. These manors although cannot be considered as typical examples of Greek tradition, nevertheless characterize a specific phase of our recent history.-